

УДК 336.76

*І. І. Рекуненко, д-р. екон. наук, доц.,  
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”*

## **ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ГРОШОВОГО ТА КРЕДИТНОГО РИНКІВ УКРАЇНИ**

*У статті визначено основні етапи розвитку та функціонування грошового і кредитного ринків України. Охарактеризовано різні події, що мали місце в процесі розвитку ринків. Підкреслено роль учасників у розвитку ринків.*

*Ключові слова: грошовий ринок, кредитний ринок, законодавство, етапи розвитку.*

**Постановка проблеми.** Формування фінансового ринку в Україні безпосередньо пов'язане з процесами розбудови української держави та реформуванням її економіки. У сучасних умовах трансформації економіки України дослідження стану грошового та кредитного ринків набуває особливого значення. Адже саме ці сегменти фінансового ринку є досить важливими і відіграють значну роль у підтримці ліквідності вітчизняної банківської системи та небанківських фінансово-кредитних інститутів. Розвиток цих інститутів нерозривно пов'язаний із розвитком грошово-кредитної політики держави, що є елементом економічної політики держави, яка являє собою сукупність заходів, спрямованих на забезпечення нормального функціонування грошового обігу, стійкості національної грошової одиниці, стабільності її купівельної спроможності, рівноважного розвитку економіки в цілому.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Різні аспекти розвитку грошового та кредитного ринків України та їх регулювання досліджують у своїх працях такі вітчизняні науковці, як О. Барановський, О. Береславська, В. Вітлінський, А. Гальчинський, Н. Гребенюк, О. Данилишин, О. Дзюблюк, Т. Дідівська, І. Зарицька, О. Заруба, І. Лютий, А. Мороз, А. Пересада, М. Савлук та інші. Більшість досліджень стосуються окремих сегментів фінансового ринку, у яких не висвітлюються взаємопов'язуючі процеси розвитку законодавства, діяльності суб'єктів і державних органів регулювання саме грошово-кредитної системи України.

**Метою статті** є визначення основних етапів розвитку та функціонування грошового і кредитного ринків України задля виявлення негативних тенденцій у цих процесах і недопущення помилок у майбутньому.

**Виклад основного матеріалу.** Основою становлення та розвитку фінансового ринку і розмежування його на основні етапи є прийняття різноманітних нормативно-правових актів, створення державних регуляторів і безпосередньо самих суб'єктів ринку. Також на розвиток фінансового ринку суттєво впливали різноманітні події та зміни у вигляді фінансових криз як на місцевому рівні, так і в глобальному масштабі.

Отже, необхідно відзначити, що основними і найбільш розвинутими гравцями грошового та кредитного ринків є банки. Тому і розподіл за етапами здебільшого зосереджуватиметься на розвитку саме цих інфраструктурних елементів.

Якщо розглядати інфраструктуру грошової та кредитної систем ще радянської України, то на той час у республіці були створені контори Держбанку, Будбанку та відділення Зовнішекономбанку СРСР. На території України Держбанк СРСР став єдиним центром розрахунків, єдиним емісійним і касовим центром. Ці самі функції мала республіканська контора в Україні, але емісія грошей і видача кредитів здійснювалися лише з дозволу Москви. Ця система функціонувала до 1987 року, коли було здійснено чергову реорганізацію діючих банків і організовано спеціалізовані: Держбанк СРСР, Промбудбанк СРСР, Агропромбанк СРСР, Житлосоцбанк СРСР та Ощадбанк СРСР із відповідними конторами в республіках, з управліннями в автономних республіках, краях, областях і за потреби – з відділеннями в окремих містах і районах [5].

Розвиток грошового та кредитного ринків уже незалежної України нараховує, на нашу думку, як мінімум шість етапів (табл. 1).

**Таблиця 1 – Характеристика етапів розвитку грошового та кредитного ринків України**

№ етапу	Назва етапу	Термін, років	Характеристика етапу
1	Етап становлення	1991–1993	Забезпечення правового регулювання – як державного (на основі нормативно-правових актів і державних органів), так і саморегулювання. Вихід на міжнародний ринок. Створення матеріальної та інформаційної підсистеми
2	Етап банкрутства банків і стримування інфляції	1994–1995	Призупинені інфляційні процеси, ліквідовані банки, які були не готові працювати в умовах більш жорсткого контролю з боку Національного банку України. Запроваджено електронну систему платежів
3	Етап розвитку	1996–2001	Відбулося якісне оздоровлення банківської системи, введення грошової одиниці України. Сталася перша реальна банківська криза. Вдосконалення нормативно-правової бази щодо банківської діяльності. Створено Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

Продовження таблиці 1

№ етапу	Назва етапу	Термін, років	Характеристика етапу
4	Етап вдосконалення	2002 – I півріччя 2008	Проведення комплексу управлінських, кадрових, технологічних і технічних перетворень у банківській системі. Присутність іноземних банків і розширення спектра банківських послуг. Розширення банками філіальної мережі. Запровадження пластикових карток. Створення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. Розпочато ведення Державного реєстру фінансових установ. Створення та розширення діяльності нових інфраструктурних суб'єктів, зокрема бюро кредитних історій, фондів операцій із нерухомістю, фондів фінансування будівництва, Державної іпотечної установи
5	Етап фінансової кризи	II півріччя 2008 – 2010	Масове банкрутство, злиття та поглинання банків. Рекапіталізація та націоналізація банків. Втрата довіри до фінансово-кредитних інститутів. Зростання обсягів ломбардного бізнесу
6	Етап модернізації	2011 – теперішній час	Реформування системи державного управління банківською системою України, надання їй попереджувального, антикризового характеру. Повернення довіри клієнтів до своєї діяльності та підвищення рівня конкурентоспроможності її учасників, вжиття заходів щодо зниження фінансових ризиків. Більш жорстке регулювання з боку державних органів

Характеризуючи основні етапи розвитку грошового та кредитного ринків України, необхідно відзначити, що всі основні події відбувалися починаючи з 1991 року – як початку першого етапу. Цей етап умовно можна назвати етапом становлення.

Основу всіх ринків становить інфраструктура, і саме на стадії формування даних ринків інфраструктура мала зародковий характер. Лише невелика кількість комерційних банків, створених на базі колишніх відділень державних банків, мали приміщення, тією чи іншою мірою пристосованих для надання банківських послуг. Більшість новостворених банків орендували непристосовані для банківської діяльності площі. Реклама мала іміджевий та інформативний характер, не розкривала спектр пропонованих банками продуктів, лише констатує виникнення. Таким чином, на першому етапі формування грошового та кредитного ринків, перш за все, створювалася їх матеріальна підсистема: зводилися нові будівлі або реконструювалися наявні площі

з урахуванням специфіки діяльності комерційних банків. Банки купували комп'ютери і формували власні локальні системи та сховища даних.

У 1991 році з початком введення в дію Закону України “Про банки та банківську діяльність” (Верховна Рада УРСР; від 20.03.1991 № 872-ХІІ) були зроблені перші спроби створення банківської системи ринкового типу, якій була притаманна дворівнева структура. Відповідно до цього закону у березні 1991 року на базі Української республіканської контори Держбанку СРСР було утворено Національний банк України (НБУ). З перших днів його діяльність була спрямована на зміцнення державності України, він проводить єдину державну політику у сфері грошового обігу, кредитування та забезпечення стабільності національної грошової одиниці [3].

Крім того перший етап ознаменувався створенням Валютної біржі НБУ, прийняттям України до Міжнародного валютного фонду та Світового банку, а також вступом України до Європейського банку реконструкції та розвитку. Усі ці події відбулися в 1992 році. З 1992 р. починають з'являтися перші українські банки ринкового типу. 1993 рік характеризується як рік становлення інформаційної інфраструктури вищезазначених ринків. Цього року було видано перший випуск журналу “Вісник Національного банку України” та запроваджено систему електронної пошти.

Що стосується регулювання у банківській сфері, то в цей час ще залишається недосконалою нормативно-правова база, яка сприяла створенню дрібних “кишенькових” банків, що заробляли капітал лише за рахунок використання гіперінфляції. У кінці 1992 року в реєстрі НБУ було зафіксовано 133 банки, ліквідовано 3 банки. На кінець 1993 р. у книзі реєстрації вже 211 банків, ліквідовано протягом цього року ще 6 банків (див. табл. 1).

У незалежній Україні одними з перших кроків щодо створення та діяльності кредитних спілок було прийняття проекту Закону України “Про кредитні спілки” (постанова Президії ВР України від 29.09.92 № 2651-ХІІ). Перші кредитні спілки відновили свою діяльність саме в 1992 році (створено перші дві кредитні спілки в м. Кривий Ріг і м. Стрий (Львівська область)).

Відновлення кредитних спілок відбувалося за підтримки української діаспори з Канади та США. У 1993 році Указом Президента було затверджено Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні (Указ Президента України від 20.09.93 № 377/93), яким кредитні спілки були віднесені до громадських організацій, що надавали фінансові послуги.

Таблиця 2 – Кількість основних суб'єктів грошового та кредитного ринків України

Назва суб'єкта	Рік																						
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Банки, усього	60	133	211	228	230	229	227	214	203	195	189	182	179	182	186	193	198	198	197	194	198	197	189
У Т. ч.																							
• що мають ліцензію НБУ	-	-	-	115	134	146	157	161	153	149	152	157	158	160	165	170	175	184	182	176	176	175	179
• державні	-	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
• акціонерні товариства	-	-	-	159	169	177	184	178	173	167	162	153	133	132	133	153	163	167	176	175	175	175	179
• товариства з обмеженою відповідальністю	-	-	-	67	59	50	41	34	28	26	25	26	24	28	32	40	35	31	6	1	1	-	-
• з іноземним капіталом	-	-	-	12	12	14	22	28	30	31	28	20	19	19	23	35	47	53	51	55	53	53	49
• зі 100-відсотковим іноземним капіталом	-	-	-	1	1	2	6	9	8	7	6	7	7	7	9	13	17	17	18	20	22	22	19
• що мають ліцензію НБУ на валютні операції	-	-	-	115	134	146	157	161	153	149	149	153	156	158	162	167	175	182	181	176	176	175	179
Кредитні установи	-	2	2	75	150	198	250	68	81	98	102	114	1100	612	725	781	834	878	816	730	687	708	1094
У Т. ч.																							
• кредитні спілки	-	2	2	75	150	198	250	68*	81*	98*	102*	114*	370	612	723	764	800	829	755	659	610	617	969
• інші кредитні установи	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	7	20	32	42	48	62	96
• юридичні особи публічного права	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	27	29	29	29	29	29	29

Продовження таблиці 2

Назва суб'єкта	Рік																						
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ломбарди	-	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	181	262	322	315	309	314	373	426	452	473	545
Фінансові компанії	-	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	45	76	118	170	194	209	222	243	312	451
У Т. Ч. • управителі фонду фінансування будівництва	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	51	80	101	113	95	87	88	60	46
• що створюють фонд операцій із нерухомістю	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	5	10	11	10	10	11	14	15
• що мають ліцензію НБУ на валютні операції	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 228	1 183	1 343	1 695	1 437	1 613	1 491	609	529	562	н/д	н/д	н/д	7
Лізингові компанії (фінансовий лізинг)	-	-	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	14	50	24	149	219	240	243	250	269	358	379
• фінансові компанії	-	-	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	4	12	24	25	27	32	32	51	62	115	123
• лізингодавці	-	-	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	10	38	н/д	124	189	208	211	199	207	243	256
Бюро кредитних історій	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	4	5	5	6	6	7	8
Фонд гарантування вкладів фізичних осіб	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Факторингові компанії	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	11	25	29	н/д	47	64	78	99	146	193

\* Кількість кредитних спілок, які є членами Національної асоціації кредитних спілок України.

Але все ж таки на даному етапі стан банківської системи не можна вважати стабільним. На це вплинуло декілька факторів:

- несприятлива економічна ситуація, відсутність стабілізаційних реформ і політика центрального банку у сфері видачі дозволів на відкриття нових банків;
- центробанк не здійснював активної антиінфляційної політики. Державні витрати фінансувалися черговою емісією грошей.

Таким чином, можна зробити висновок, що на першому етапі формування грошового та кредитного ринків в Україні повільно формується дворівнева банківська система, що складається з НБУ та комерційних банків. За цей період стрімко збільшилася кількість комерційних банків, але не було сформовано ефективного механізму впливу з боку НБУ на комерційні банки. У цей час з'явилась альтернатива банкам у кредитуванні – кредитні спілки.

Наступними подіями в розвитку вказаних ринків були процеси банкрутства банків і стримування інфляції, які відбувалися на другому етапі в 1994–1995 роках. Ситуація у банківській системі України в 1994–1995 рр. була наслідком політики, яка здійснювалася раніше, тобто в умовах низьких вимог щодо наявності капіталу, високої інфляції та ліберальної ліцензійної політики НБУ. Процес масового банкрутства комерційних банків не тільки вніс ускладнення у функціонування банківської системи, а й позначився на всій економічній системі, була підірвана довіра до банківської системи у вкладників. Водночас експерти пов'язували цей етап із позитивними змінами у формуванні банківської системи. На їхню думку, у цей період на основі монетарної політики були призупинені інфляційні процеси, ліквідовані банки, які були не готові працювати в умовах більш жорсткого контролю з боку НБУ. Не готові до зміни кон'юнктури фінансового ринку, до управління банківськими процесами зсередини, ці банки опинилися на межі банкрутства. Багатьом із них не вдалося утриматися на плаву: 1994 року ліквідовано 11 збанкрутілих банків; 1995 р. – 20, серед яких і найбільші (“Інко”, “Відродження”, “Економбанк”, “Лісбанк”); 1996 р. прямими банкрутами стали 45 банків і 60 опинились у стані прихованого банкрутства та ще протягом багатьох років виборювали право на існування. Зрозуміло, це не могло не внести певних додаткових ускладнень у функціонування всієї банківської системи. Для цього періоду характерні й інші процеси, які істотно впливали на структуру банківської системи України. Так, на фінансовому ринку України починають працювати 12 іноземних банків і їх представництва [1].

Концентруючи свою діяльність на боротьбі з гіперінфляцією, НБУ в цей період здійснював рестрикційну грошову політику, яка полягала в обмеженні емісії готівкових коштів і скороченні кредитних ресурсів.

Крім вищеописаних процесів у цьому періоді було впроваджено електронну систему платежів, запроваджено нові прогресивні технології перерахування коштів на основі електронних платежів, що дало змогу досягти світового рівня обробки інформації у сфері міжбанківських розрахунків, значно підвищити їхню надійність, обмежити ризик створення фальшивих грошей в обігу та скоротити до мінімуму термін проходження платежів. Систему було визнано найшвидкіснішою в Європі, введено в дію потужності з друкування банкнот і карбування монет.

Можна сказати, що завершився етап екстенсивного розвитку банківської системи, її діяльності, характеру взаємодії з іншими економічними структурами, відомствами й організаціями, включаючи державу.

Третій етап – 1996–2001 рр. – характеризується якісним оздоровленням банківської системи, вжито ряд заходів у напрямку відновлення стабільності та модернізації банківської системи. На цьому етапі Національним банком України було створено умови для введення грошової одиниці України – гривні, поліпшення регулювання та вдосконалення системи банківського нагляду. Але водночас у 1998 році на пострадянських теренах сталася перша реальна банківська криза з епіцентром у Росії і периферійними відгуками в Україні, яка спричинила обвал банківської системи в Україні та викликала девальвацію гривні стосовно долара.

Незважаючи на негативні події, визначальними ознаками третього етапу розвитку грошового та кредитного ринків є вдосконалення нормативно-правової бази щодо банківської діяльності. Був прийнятий закон України “Про Національний банк України” (від 20.05.99 № 679-XIV), у якому вже чітко були визначені функції та статус Національного банку. Крім того в 1998 році відбувся перехід до міжнародних стандартів обліку банківських операцій і впроваджено зовнішній аудит у банках, що дозволило оцінити реальну ситуацію.

У цей час Financial Action Task Force розмістила Україну у списку країн, які не приєдналися до співробітництва у сфері боротьби з явищем відмивання брудних грошей і фінансування тероризму та не ухвалили необхідних для цього законів. Вимоги в даній сфері стосуються підготовки учасників банківської системи до боротьби з явищем відмивання грошей.

З метою зміцнення фінансової стабільності створено Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), завданням якого є страхування депозитів фізичних осіб у банках і гарантування відшкодування вкладених коштів у разі банкрутства банку. Але з огляду на низький рівень гарантованої квоти відносно квоти депозиту застосований підхід не забезпечував належного захисту депозитів фізичних осіб [4].



Створення цього інфраструктурного суб'єкта відбувалося за рахунок прийняття Указу Президента “Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків” (від 10.09.98 № 996/98), на основі якого було прийнято Положення про порядок створення фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів (від 10.09.98 № 996/98), а пізніше і Закон України “Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб” (від 20.09.2001 № 2740-III).

Щодо банківської системи, то також визначальними моментами третього етапу її розвитку були відкриття в листопаді 1998 р. єдиної сторінки Національного банку України у міжнародній комп'ютерній мережі Інтернет і створення у вересні 1999 р. Навчального центру Національного банку України. І, нарешті, був прийнятий новий, більш цивілізований Закон “Про банки та банківську діяльність” (від 07.12.2000 № 2121-III).

Поряд із прийнятими новими законодавчими актами в банківській системі відбулися нововведення і в діяльності небанківських фінансово-кредитних інститутів. А саме, у 2001 році було прийнято Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг” (від 12.07.2001 № 2664-III), який дає визначення фінансових активів, фінансової та кредитної установи, містить перелік фінансових послуг. Також 20 грудня цього ж року було прийнято Закон України “Про кредитні спілки” (від 20.12.2001 № 2908-III), яким визначено організаційні, правові й економічні засади створення та діяльності кредитних спілок, їх об'єднань, а також права та обов'язки членів кредитних спілок.

Окрім банків і кредитних спілок на ринку почали з'являтися і активно діяти такі кредитні установи, як ломбарди та компанії з надання послуг фінансового лізингу. Передувало цьому прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови “Про створення мережі пунктів з ломбардного кредитування населення під заставу виробів із дорогоцінних металів та з дорогоцінним камінням” (від 26.01.98 № 91) та Закону України “Про фінансовий лізинг” (від 16.12.97 № 723/97-ВР).

Аналізуючи діяльність банків як основу фінансового ринку, можна зауважити, що на четвертому етапі його розвитку, а саме 2002 р. – I півріччя 2008 р., головною стратегічною метою їх діяльності було проведення комплексу управлінських, кадрових, технологічних і технічних перетворень для забезпечення умов розвитку банку як стабільного фінансового інституту, здатного зайняти провідні позиції на ринку фінансових послуг.

На цьому етапі продовжувався розвиток банківської системи, основними стимулами якого були іноземні банки. У період 2004–2007 рр.

відбувалися поглинання українських банків великими іноземними банками. Однією з перших таких операцій в Україні стало поглинання другого за величиною вітчизняного банку “Аваль” компанією Raiffeisen International. Вартість операції становила 1 028 млрд дол. США. На увагу заслуговує також купівля 85 % акцій Укрсоцбанку банком Banca Intensa (Італія) вартістю 1,16 млрд дол. США. У цей період здійснено також продаж менших пакетів акцій великих українських банків закордонним інвесторам (УкрСиббанк, Форум, ВАБанк, Мрія).

Активна присутність іноземних банків вплинула на розширення спектра банківських послуг. Зокрема з'явилися такі продукти, як роздрібні банківські послуги, управління портфелем цінних паперів, фінансовий консалтинг.

Даний період став одним із найважливіших етапів розвитку саме небанківських фінансово-кредитних інститутів. Цьому сприяло, перш за все, створення у 2002 році Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг (ДКРРФП) як центрального органу виконавчої влади, основним завданням якого є регулювання небанківського фінансового сектору України. Цей державний орган було створено відповідно до Указу Президента “Про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України” (від 11.12.2002 № 1153/2002) та Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України (Указ Президента від 04.04.2003 № 292/2003).

Саме із створенням цього державного регулятора почала більш активно розвиватись інфраструктура ринку небанківських фінансових послуг. Перш за все, у 2003 році була проведена робота з підготовки до реєстрації фінансових установ, яка передбачала внесення інформації про фінансові компанії до Державного реєстру фінансових установ, встановлення вимог до облікової та реєструвальної системи цих компаній. Крім того було визначено пріоритети і напрями подальшого розвитку системи кредитної кооперації та мікрокредитування в Україні, підняття на новий рівень діяльності кредитних спілок. Розпочалася процедура перереєстрації кредитних спілок, і вони змінили статус з “громадського об'єднання” на “фінансову установу”.

У зв'язку зі збільшенням кредитування як фізичних, так і юридичних осіб у цей період на ринку виникла потреба у створенні та діяльності так званих агентів, кредитних брокерів, фінансових конгломератів тощо. Вони досить жваво почали розвивати свою діяльність і тим самим стали становити конкуренцію основним суб'єктам інфраструктури фінансового ринку. Законодавчо їх діяльність практично жодним чином не закріплювалась.

Діяльність таких суб'єктів ринку, як ломбарди, навіть ще на даному етапі розвитку кредитного ринку, не має цілісного, сформованого

законодавчого поля. Тільки з 2005 р. вони почали керуватись у своїй діяльності Положенням “Про порядок надання фінансових послуг ломбардами” (від 26.04.2005 № 3981).

Щодо суб’єктів фінансового лізингу, то Україна на даному етапі вийшла на більш значимий рівень, а саме було прийнято Закон “Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг” (від 11.01.2006 № 3301-IV).

Потрібно також зазначити, що в Україні починаючи з 2005 року функціонують бюро кредитних історій – юридичні особи, що збирають, зберігають і використовують інформацію, яка становить кредитну історію. Основною метою їхньої діяльності є зниження кредитних ризиків банків і небанківських кредитних інститутів та захист від несумлінних позичальників. Відлік діяльності цих інфраструктурних елементів розпочався з прийняттям Верховною Радою України Закону “Про організацію формування та обігу кредитних історій” (від 23.06.2005 № 2704-IV). Саме ним визначаються принципи формування та ведення кредитних історій, права їхніх суб’єктів, вимоги до захисту інформації, яка становить кредитну історію, а також порядок створення, діяльності та ліквідації бюро кредитних історій.

Одним із головних досягнень у розвитку кредитного та грошового ринків на даному етапі є розвиток ринку іпотеки. Саме з прийняттям Закону України “Про іпотеку” (05.06.2003 № 898-IV) та Закону “Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях із нерухомістю” (19.06.2003 № 978-IV) в Україні почав активізуватися процес формування іпотечного ринку, який у 2006–2007 рр. призвів до необхідності виходу на якісно новий рівень його розвитку. Вищезазначені законодавчі акти дали змогу залучати кошти населення через фонди фінансування будівництва (ФФБ) та фонди операцій з нерухомістю (ФОН), тим самим зменшуючи ризики і роблячи процес інвестування прозорішим.

10 серпня 2004 р. Кабінетом Міністрів України була затверджена Концепція створення національної системи іпотечного кредитування (Розпорядження від 10.08.2004 № 559-р), яка передбачала створення за участю держави іпотечної установи другого рівня. Таким чином, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2004 р. № 1330 була створена Державна іпотечна установа, головним завданням якої є рефінансування іпотечних кредиторів (банків і небанківських фінансових установ, які провадять діяльність із надання забезпечених іпотекою кредитів) за рахунок коштів, що надійшли від розміщення цінних паперів, сприяння подальшому розвитку ринку іпотечного кредитування.

На наступному, п'ятому етапі розвитку зазначених нами ринків, який визначений нами в межах II півріччя 2008 – 2010 р., банківська система України зіткнулася зі світовою фінансовою кризою, яка, на жаль, призупинила розвиток банків і підірвала довіру до банківської системи загалом. Цей період характеризується масовим банкрутством, злиттям і поглинанням банків, відбувається рекапіталізація та націоналізація банків, сформувалася думка про неадекватність діяльності банківської системи та її законодавче забезпечення. Проблеми комерційних банків висвітлили недосконалу роботу НБУ, особливо його наглядову функцію, і невідповідність Закону “Про Національний банк України” вимогам сучасної модернізації банківської системи [2].

Ця фінансова криза спричинила втрату довіри не тільки до менеджменту фінансово-кредитних інститутів, але й до державних установ, які не виконали своїх контрольно-наглядових обов'язків. Втрата довіри повністю зруйнувала ринок міжбанківських трансакцій і стала рушійним поштовхом до кризи.

На тлі фінансової кризи, практично всі суб'єкти грошового та кредитного ринків зазнали значних збитків і втратили довіру своїх клієнтів. У зв'язку з цим кількість суб'єктів ринку фінансових послуг і банківської системи протягом 2009–2010 рр. почала зменшуватися (див. табл. 1).

Єдиними учасниками грошового та кредитного ринків, що не скоротили свою діяльність, і навіть навпаки, кількість їх збільшилася протягом вказаного періоду, є ломбарди. Необхідно відзначити, що в умовах фінансової кризи ломбарди, активізувавши свою діяльність, створили серйозну конкуренцію банківським установам і кредитним спілкам саме у сфері кредитування фізичних осіб. На цьому ж етапі розвитку небанківської фінансово-кредитної інфраструктури постановою Верховної Ради України нарешті було прийнято за основу проект Закону України “Про ломбарди і ломбардну діяльність” (від 19.05.2009 № 1351-VI).

I, нарешті, останній, шостий етап, 2011 р. – теперішній час, характеризується реформуванням системи державного управління банківською системою України, наданням їй попереджувального, антикризового характеру. Повернення довіри клієнтів до своєї діяльності та підвищення рівня конкурентоспроможності її учасників є основним завданням суб'єктів фінансового ринку. Також на даному етапі відбувається застосування фінансовими компаніями заходів щодо зниження фінансових ризиків та більш жорстке регулювання їх діяльності з боку державних органів.

У результаті кризи 2009–2010 рр. і загострення проблеми банківської системи стала очевидною неможливість збереження статусу сучасної фінансової установи без застосування новітніх технологій. Таким чином, шостий етап відзначений початком масштабного застосування новітніх технологій в основних сферах діяльності грошового та кредитного ринку.

**Висновки.** Наведені вище етапи розвитку і трансформації грошового та кредитного ринків України не вирішили всіх проблем. Незважаючи на значні якісні зміни у сфері структури, регулювання та рівня конкуренції, і надалі перед вітчизняною грошово-кредитною системою у процесі її трансформації стоять завдання, до яких можна віднести необхідність прийняття стабільних, наближених до європейських стандартів правових норм, зміцнення незалежності центробанку, реорганізацію банківського нагляду та впровадження рекомендацій Базельського комітету у справах банківського нагляду і Директив Ради ЄС, зміцнення капіталу вітчизняних фінансових компаній, а також покращення якості наявних у них активів.

Крім того, на нашу думку, вивчення етапів грошового та кредитного ринків і відпрацювання заходів з їх структурної перебудови має враховувати історичні особливості їх розвитку та забезпечувати інформацією щодо можливої поведінки системи внаслідок зміни окремих їх параметрів, а також якісну оцінку зовнішніх і внутрішніх відносно функціонування ринків чинників.

### *Список літератури*

1. Грошово-кредитний ринок України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : [http://www.bank.gov.ua/Fin\\_gyn/Pot\\_tend/index.htm](http://www.bank.gov.ua/Fin_gyn/Pot_tend/index.htm).
2. Дзюблюк О. Оптимізація передавального механізму грошово-кредитної політики центрального банку / О. Дзюблюк // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 1. – С. 6.
3. Мороз А. М. Центральний банк та грошово-кредитна політика : підручник / А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін. – К. : КНЕУ, 2005. – 403 с.
4. Пересада А. А. Управління банківськими інвестиціями : монографія / А. А. Пересада, Т. В. Майорова. – К. : КНЕУ, 2005. – 388 с.
5. Савлук М. І. Гроші та кредит / М. І. Савлук ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2001. – 602 с.

Отримано 20.05.2014

### *Summary*

The article identifies the key stages in the development and functioning of the money and credit markets in Ukraine. Different events that took place in the process of markets' development were characterized. Author emphasizes the role of participants in markets' development.